

Մխիթար Գոշ

Գիրք Դատաստանի

3

ԳԼՈՒԽ Զ ՅԱՂԱԳՍ ԹԷ Ո՞ՐՊԷՍ ԱՐԺԱՆ Է ԴԱՏԱՒՈՐԱՑՆ ԼԻՆԵԼ Ի ՎԵՐԱՅ ԱՆԴԱՏԱՍՏԱՆԱՅ ԵՒ ԴԱՏԱՍՏԱՆԱՅ

Եւ դատաւորացն անկաշառս լինել արժան է, զի կաշառ զաչս իմաստնոց կուրացուցանէ,նորպէս զի համարձակ նստիցի յատեան դատաստանի, որպէս եւ գրեալ է, թէ կաշառ ի վերայ իրաւանց նա ոչ առնու. որ զայս արասցէ, նա մի՛ սասանեսցի յաւիտեան: Եւ Քրիստոս հրամայէ, թէ մի՛ աչառանօք, այլ ուղիղ եւ իմաստուն դատաստան արարէք:

Եւ արդ, ոչ է պարտ թիւրել զդատաստանս արդար վասն կաշառոյ, զի մի՛ գայթակղեսցին տխմարք եւ երթիցեն առ այլազգիս ի դատաստան, այլ զի համարձակ լիցին ասել, որպէս եւ Քրիստոս ասէ՝ թէպէտ եւ դատիմ, բայց դատաստանն իմ արդար է: Եւ ոչ է պարտ զանձին միայն խնդրել զօգուտն, այլ զի բազումք հաւատասցեն ի նա եւ զդատաստանն ուղիղ արասցեն: Եւ թէպէտ յամենայնի զողորմութիւն յիշել պարտ է, այլ ի դատաստանի ոչ միայն առ աղքատս, այլ առ ամենեսեան միապէս, ըստ այնմ՝ մի՛ ողորմիր որբոյն եւ այրոյն ի դատաստանի, զի մի՛ պատճառ գայթակղութեան լիցի. դատ արարէք որբոյն եւ տուք իրաւունս այրոյն ի դատաստանի՝ ասացաւ: Եւ թէպէտ եւ դատաւորաց զայս պահելի է, սակայն ուսուցանեն զիւրաքանչիւրսն՝ մի՛ անզարմապէս առ միմեանս լինել, այլ կարողաց՝ ողորմութեամբ առ անկարսն խոնարհիլ: Մի՛ զամբաստանի կամ զդատախազի լուիցեն զբան եւ եթէ լուիցեն, ուսցին միայն, այլ մի՛ զվճիռ

միայն հատցէ, մինչեւ ի միասին կատարելապէս քննեսցի:

Երկու կամ երեք վկայիւք զվճիռն հատցէ հաւատարմօք, ըստ օրինացն: Եւ եթէ զի՞նչ հաւատարմութիւն է կամ ընդէ՞ր է երկու կամ երեք, ասասցուք ի միւս ճառիդ, որ յառաջիկայդ գրելոց եմք:

Իսկ որոյ վկայ ոչ իցէ, երդմամբ միւսոյ կողմաննն հատցի վճիռն: Այլ զերդմունս ոչ հրամայեմք, եւ զի ոչ հրամայեցաւ, բայց սովորութեանցն, զոր ունին՝ անօրէն եւ անհրաման, կանոնս եւ ապաշխարութիւնս հրամայեմք: Իսկ եթէ ո՞րպէս լիցի երդումն եւ ո՞րոց, ասասցի յիւրում ճառին, ոչ օրինադրելով այլ խրատելով:

Պարտ եւ պատշաճ իսկ է դատաւորաց ի դատաստանի երկու կամ երեք ունել արս փորձեալս, հաւատարիմս յամենայն կրօնս աստուածայինս, վկայեալս յամենայն բնակչացն, զի որպէս ոսոխացն հաւատարմանան բանք վկայիւք, սոյնպէս եւ դատաւորացն առանց կարծեաց լինի դատաստանն վկայիւք զայս:

Զայս սովորութիւն եւ Հռոմայեցիք կալան յառաջնումն՝ արս եւթանասուն եւ երկու ընտրեալս միշտ քննութեամբ պարապեցուցանել դատաստանի եւ այլոց, զի անվթար եւ յառաջ դատեալքն ի նոցանէ իցեն: Եւ եւթանասուն եւ երկու ըստ լեզուաց եւ ազգաց ընտրեն, իբր թէ զամենայն ազգաց իմաստութիւն ունել այնոքիւք: Իսկ այժմ երկոտասան թուով, երկոտասանից առաքելոցն օրինակաւ, կացուցանեն զդատաւորս՝ ոչ միայն ընտրել գիրաւացին եւ անսխալ ունել զարդարն, այլ եւ բազմացն վկայութեամբ ճշգրտել զատեան դատաստանին: Իսկ Յոյնք երիս կացուցանեն զդատաւորս, նմանապէս եւ՝ Վիրք, որ են Վրացիք, ուսեալք ի նոցունց, ըստ թուոյ Երրորդութեանն եւ կամ ըստ վկայիցն թուոց: Զոր եւ մեք վկայեմք եւ զնոյն պատուիրեմք դատաւորաց մերոց եւ եպիսկոպոսաց մերոց, զի միշտ առ ինքեանս պահեսցեն ի հաւատարիմ քահանայից երկու կամ երեք՝ ոչ միայն վկայ, այլեւ եւ նոքօք կրթիլ եւ հմտանալ ի գիրս աստուածայինս, եւ ի գիրս դատաստանի եւ իմաստութեան, այլ եւ որսալ զբանս իմաստունս յամենայն ազգաց՝ յասել եւ ի լսել, ի դատել, եւ ի վճիռ, ի ճանապարհի եւ ի տան:

Այլ եւ յերկարոգի լինել ի դատաստանի, եւ աննախանձ, եւ անոխակալ, եւ անյիշաչար, զի նման Աստուծոյ դատաւոր է, պարտ է, որ զԱստուծոյ նմանութիւն բերել մարդասիրութեամբ յամենայն ժամանակի, եւս առաւել՝ ի ժամ

դատաստանին: Երկայնամիտք եւ ներողք լինիցին դատաւորք: Զի բազում անգամ անյայտ իրքն պատահին, մի՛ կարճամտեալ լուծցեն, այլ շտեմարանեալ պահեսցեն եւ պարապով տեսեալ՝ վերստին ատենիւ լուծցեն, որքան եւ իցէ առնուլ զնոյն:

Բանակռուութեան ոսոխացն յատենի սաստեսցեն, զի մի՛ ամբոխ խռովութեան լիցի յատենի անդ եւ պատճառ խափանման դատաստանին: Ուսցին միանգամայն դատախազքն՝ ոչ վասն վիճոյ գալ յատեան, այլ վշտակցաբար զարժանն առնուլ վճիռ: Ըստ կարգի խօս, երկաքանչիւրոցն լռութեամբ, տացեն միայն միոյն եւ ապա՝ միւսոյն, զի որ ճշմարիտն է՝ երեւեսցի: Զգոյշ կացցէ դատաւորն ի սպասաւորաց իւրոց, զի մի՛ վարձ առցեն եւ զթիւրն խօսեսցին, զի սովորութիւն կալան այնոքիկ, որք գան ի դատաստանի, զի վարձու առցեն զոք ի սպասաւորաց դատաւորին, զի խօսեսցի ոչ զճշմարիտն վասն իւր: Արդ, պարտ է դատաւորին զճշմարիտն լսել եւ մի՛ երեսս առցէ ի սպասաւորաց իւրոց, պատրելով ի խօսից նոցա եւ արդար դատաստան ոչ առնէ, քանզի երկնայինն դատաստան, որ է աստուածային, ոչ պատրի յումեքէ եւ ոչ ամաչէ, քանզի արդար է: Իսկ երկրաւոր դատաւորք պարտին այնմ նման լինել, եւ որք ոչ լիցին, մնայ նոցա դատաստան առ Աստուած: Մի՛ հպարտասցին դատաւորք ի վերայ մարդկան, քանզի մի է դատաւոր ամենեցուն՝ Աստուած, որպէս եւ գրեալ է: Թէ հպարտանայ դատաւոր ոք մտօք, զմտաւ ածէ զբանս Ամբակումայ մարգարէին՝ կոչել զԱստուած վրէժխնդիր անիրաւ դատաւորաց:

Պարտ է բանտ ունել դատաւորաց առ ի խրատել նովաւ զանիրաւսն, զի ի Քրիստոս հրամայէ, թէ՝ եւ դահիճն արկանէ ի բանտ: Զնոյն եւ դատախազաց խրատ տայ Քրիստոս՝ ի ճանապարհի տալ զհաշիւն եւ հաշտիլ ընդ միմեանս, զի մի՛ հակառակ ինչ պատահի:

Ոչ վայել է Քրիստոսի աշակերտաց խօսել սուտ, զի զստախօսին զհայրն զսատանայ ասաց Քրիստոս, զի որ խօսի սուտ, յիւրոց անտի խօսի, զի սուտ է եւ հայրն նորա՝ սատանայ, եւ թէ կորուսանէ Տէր զայնոսիկ, ոյք խօսին սուտ. զայս Դաւիթ ասէ: Մի՛ ստեք միմեանց, եւ խօսեսցի իւրաքանչիւր ոք զճշմարտութիւն ընդ ընկերի իւրում: Եւ արդ, եթէ ստախօսին հայրն սատանայ է, ոչ է պարտ թողուլ զԱստուծոյ հայրութիւնն եւ լինել որդի սատանայի, զի ոչ է յօրինաց

Աստուծոյ որոգայթս դնել ընկերի սուտ բանիւք առաջի դատաւորաց, եւ այնու ջանան իրաւացուցանել զդատաստանս իւրեանց: Ջի գրեալ է իմաստունն Սողոմոն, թէ որ դնէ ընկերի իւրում որոգայթ, անձամբ իւրով լցցէ զնա, եւ Դաւիթ զնոյն ասէ՝ գուբն, զոր փորեաց եւ պեղեաց, անկցի ի նա, որ զնա փորեաց:

Մի՛ լիցի դատաւորաց սիրել զանիրաւութիւն, եւ մի՛ լիցի հաւատացելոց սիրել զյաղթութիւն անիրաւաբար առաջին դատաւորաց, զի թէ յաղթէ՝ զանձն զրկէ, եւ թէ յաղթի ի սուտ բանից՝ կրէ ամօթ ի մարդկանէ, իսկ առ Աստուած՝ պարզ երեսօք:

Մի՛ կացուսցեն սուտ վկայս, զի զընկերին զինչսն յափշտակեն, զի գրեալ է յօրէնսն Աստուծոյ, թէ մի՛ ցանկար ընչից ընկերի քո: Արդ, եթէ ցանկալն պեղծ է, որչափ եւս առաւել յափշտակելն:

Մի՛ վարձէք ճարտարասանս եւ ճարտարախօսս ի դատաստանի, զի զչարն ի գլուխ հանիցէք:

Մի՛ կռվուեալ նախատէք զմիմեանս յատենի:

Մի՛ կաշառէք զդատաւորս՝ յափշտակելով զինչս ընկերին՝ ախտացեալ զարծաթսիրութիւն, որ է արմատ ամենայն չարեաց: Լուարուք առաքելոյն Պօղոսի, որ ասէ՝ ընդէ՞ր ոչ դուք զրկիք եւ նեղիք, այլ զրկէք եւ նեղէք եւ այդ՝ զեղբարս եւս: Արդ, զարհուրեսցին յառաքելական հրամանէն կանոնաց, որ վասն Տեառն գրեալ է, թէ լաւ է, որ հարաւ, քան թէ եհար, եւ բամբասեցաւ, քան թէ բամբասեաց:

Մի՛ վայրապար երդուիցեն յատենի, յառաջ քան զհրամայել դատաւորին, զի Աստուած ոչ հրամայէ երդնուլ, այլ գիտասցեն զասացեալն ի Տեառնէ, եթէ ընդ ամենայն դատարկ բանից համարս տալոց են յաւուրն դատաստանի, եւ թէ՝ վասն այսր ամենայնի ածցէ Աստուած զքեզ ի դատաստան: Խորհեսցի եւ զայն, զի լաւ իսկ է ի դատի աստ զյափշտակութիւն ընչիցն խնդութեամբ ընդունել եւ անվրէպ զանձն պահել, քան ագահել եւ յափշտակել եւ ոչ ինչ համարել եւ ի դատաստան անթիւրելի մտանել դատաւորին ահեղի եւ երկնաւորի: Խրատեսցին եւ յայսմ, զի աղօթիւք ի Տեառնէ նախ՝ օգնականութիւն հայցեսցեն եւ ապա յատեան կայցեն

դատաստանի: Եւ երբ ի բարին աւարտի իրաւացի դատաստան նոցա, զայն Աստուծոյ համարեսցին, քանզի նա ետ բերան եւ իմաստութիւն: Ապա թէ ընդ յանցանել իրիք Տէր ետ ի ձեռն անիրաւին զարդարն, զայն գոհութեամբ համբերեսցեն, զի լաւագոյն հատուցմանն հասանիցեն եւ զնախանձ վրէժխնդրութեանն ի Տէր թողցեն, քանզի Աստուած է վրէժխնդիր:

ԳԼՈՒԽ Է ՅԱՂԱԳՍ ՎԿԱՅԻՑ, ԹԷ ՋԻ՞ՆՁ Է ՀԱԻԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ ՆՈՑԱ ԵՒ ԿԱՄ ԸՆԴԷ՞Ր ԵՐԿՈՒ ԿԱՄ ԵՐԵՔ ԸՆՏՐԻՆ

Եւ հարկաւորապէս իսկ զվկայսն խնդրէ դատաստանն, զի գիակառակութիւն դատախազացն նոքօք լուծցէ դատաւորն, զի անհաւատալի է դատաւորացն մատնութիւն դատաստանաւորացն, քանզի թէ հնար գտանէին նոքա, զմիմեանս ի հուր մատնէին: Նաեւ ոսոխքն նոքօք առաւել, քան դատաւորաւն, շիջանին, յորժամ վկայքն չլինին վարձած կաշառօք, եւ դատաւորն առաւել հաւատարիմ գտանիցի նոքօք:

Իսկ հաւատարմութիւն վկայիցն, նախ, ի վարուցն ընտրին, զի ճշմարտախօսք իցեն եւ չիցեն կաշառօք եկեալ ի տեղի ատենին. եւ չիցեն ազգականք դատախազացն, եւ թէ իցեն ազգականք, եւ ի բազմաց վկայեալք իցեն հաւատարմութիւնք նոցա, հաւատարիմ լինել երկու եւ երեք, որպէս արեգական եւ լուսին, զի հաւատարիմ վկայ է հաստատեալ յերկինս:

Երկրորդ՝ զի կրկին ալեօք պատուեալ իցեն, որովք առաւել պատիւ նոցա լինի:

Բայց պարտ է ցուցանել, թէ քանի ամաց լինի վկայն: Զի երբ երեք տարոյ լինի տղայն՝ խօսի, եւ եւթ տարոյ յուսումն տան, եւ չորեքտասան տարոյ՝ սերմանելն, եւ քսան տարոյ՝ զինուորելն, եւ քսան եւ հինգ տարոյ քահանայ ձեռնադրի: Արդ, պարտ է զքահանայականն հասակ ընդունել ի վկայութիւն, զի թէ առաջի Աստուծոյ հաւատարիմ է կալ եւ վկայ լինել գործոց մարդկան բարոյ եւ չարի, եւս առաւել հաւատարիմ լիցի առաջի դատաւորաց:

Իսկ քսան տարոյ է հասակ որդէծնութեան՝ հաւատարիմ լիցի ի տուրեւառութիւն վաճառաց, զի թէ զանձն եւ զսերմն վաճառել կնոջ եւ գնել զկինն յամուսնութիւն հաւատարիմ է, հաւատարիմ լիցի ի գնել եւ ի ծախել:

Ապա թէ պատահի մին վկայն մանուկ լինել քսանհինգ տարոյ եւ միսն՝ ծեր, հաւատարիմ լիցին, ըստ այնմ՝ երիտասարդ ընդ ծերոյն, եւ ուղիղ են ճանապարհք նորա: Եւ թէ երկու կամ երեք պատահեսցին մանուկ քսանհինգ տարոյ, ընկալեալ լիցին: Իսկ ըստ ազգաց կրօնից՝ ոչ է պարտ զանհաւատից վկայութիւն առնուլ ի վերայ քրիստոնէից, թէպէտ եւ արդարք իցեն եւ բազումք, որպէս եւ ոչ ընկալաւ զդիւացն Քրիստոս եւ ոչ ընդունեցաւ, թէպէտ եւ արդար վկայեցին, զի ունէին ընդ ճշմարիտն խառնեալ եւ զսուտն. նաեւ ոչ Պօղոս ընկալաւ, զի մի՛ միաբանութիւն ինչ կարծիցի. նաեւ՝ ոչ զհերձուածողաց, զի թէ Տեառն ոչ են ճշմարիտ վկայք, զի՞արդ մեր իցեն, բայց նոցայն ի վերայ իւրեանց ընդունելի է, թէ պատահի այնպիսի ինչ հարկաւորութեամբ:

Իսկ զկանայս վկայ ոչ է ընդունելի, բայց արբանեակս վկայից, որպէս ի յարութեան Տեառն արբանեկեցին առաքելոցն չորք ի կանանցն, երկու՝ յառաքելոցն, եւ նոքա հաստատեալք զյարութիւն Տեառն՝ վկայք եղեն ճշմարիտ յարութեանն Տեառն: Այսպէս է. թէ պատահեսցի իրիք վկայ լինել կանանց եւ ճշմարիտք իցեն վարուք, հաւատարիմ արանց զիրսն պատմեսցեն եւ ինքեանք կրկին իցեն, հաւատարիմ լիցի վկայութիւն կանանց ի ձեռն արանց:

Բայց յատենի մի՛ կայցեն կանայքն, որպէս եւ ոչ է քահանայել նոցա, եւ ոչ նուիրել, եւ ոչ հնձան հարկանել, եւ ոչ ի խանութ նստել, եւ ոչ այրական հանդերձ ագանել ըստ կանոնաց, այսպէս ոչ դատել եւ ոչ վկայել, բայց զոր ցուցաք յառաջդ: Բայց մի՛ ոք ապախտ առնել զվկայութիւն Տեառն կարծիցէ ինձ զկանանց, զի այլազգ Աստուծոյ վկայ լինելն է եւ այլազգ՝ մարդկան արբանեակ. թէ պատահին, որպէս պատահեցան բազումք, ի Տեառնէ ընկալեալք են եւ ի մարդկանէ՝ յաղագս Աստուծոյ, բայց ի մարդկայինս, յաղագս դիւրագրգռութեան կանանց, երկբայելի է:

Այլ զկանանցն ի կանանց ընդունել արժան է, զի բազում անգամ պատահի իրաց նոցա մերձ ոչ լինել արանց: Եւ զի պարտին կրկին լինել՝ երկուք ընդ միոյ յամենայն տեղիս: Զի որպէս ամենայն հասակ՝ եթէ ծեր, եւ եթէ երիտասարդ, եւ եթէ մանուկ վկայեսցէ զԱստուծոյ՝ ընդունելի է, որպէս Բեթղեհէմի մանկունքն, եւ սուրբ Կիրակոս, եւ սուրբ Ստեփաննոս Նախավկայն եւ այլք բազումք, բայց սակայն ի մարդկայինս քսան եւ հինգ ամենիցն վկայութիւն, այլ եւս ծերացելոցն

ընդունելի է, զի Աստուած հայի ի սիրտս, իսկ մարդ՝ յերեսն եւ ի տեսն: Եւ եթէ ընդէ՞ր երկու կամ երեք ընտրեն. ոչ եթէ զայլ շատն խոտեմք, այլ զի մի՛ պակաս իցէ, քան զայս, որպէս եւ գրեալ է, եթէ յերկուց եւ յերից վկայից հաստատի ամենայն բան: Ջի դիւրին է մին վկային ախտիւ սուտ վկայել, իսկ երկու եւ երեքն՝ ոչ: Եւ զի ուսցի դատաւորն, եթէ երկուց վկայիցն նման լիցի բանքն եւ անտի ճշմարտեսցի: Բայց պարտ է վկայիցն տեսանել եւ լսել եւ ապա վկայել, զի լաւ է տեսանելն, քան զլսելն, եւ վկայել ճշմարիտ առաջի մարդկան, եւ յԱստուծոյ առցեն զպարգեւսն: